

**МІНІСТРЕСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

КАСТАРНОВ ДМИТРО БОРИСОВИЧ

УДК 343.14

**ДОКАЗУВАННЯ ОБСТАВИН, ЯКІ ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ
ОСОБУ ОБВИНУВАЧЕНОГО (ПІДОЗРЮВАНОВОГО),
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, професор
Азаров Юрій Іванович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального процесу

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Тертишник Володимир Митрофанович,
Університет митної справи та фінансів,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін

кандидат юридичних наук, професор
Ляш Андрій Олексійович,
Київський національний університет культури і мистецтв,
професор кафедри правосуддя

Захист відбудеться «15» вересня 2016 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «12» серпня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д.О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У зв'язку з приведенням національного судочинства та практики функціонування системи кримінальної юстиції у відповідність з міжнародними стандартами, особливої актуальності набуває ґрунтовне дослідження проблем додержання прав, свобод і законних інтересів обвинуваченого (підозрюваного) у кримінальному провадженні.

Належне виконання закріплених ст. 2 КПК України завдань, зокрема щодо притягнення до відповідальності осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, в міру їх винуватості, обґрунтованості процесуального примусу та застосування належних правових процедур, зобов'язує уповноважених суб'єктів установлювати різні за своєю природою дані, які становлять предмет доказування (ч. 1 ст. 91 КПК України). Серед них особливе місце посідають обставини, які характеризують особу обвинуваченого, що мають визначальне значення для обрання належного порядку кримінального провадження, запобіжних заходів, впливають на прийняття процесуальних рішень.

На основі аналізу законодавства, узагальнення слідчої та судової практики, ознайомлення з відповідними науковими напрацюваннями виявлено низку проблем правового та практичного значення, що стосуються доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого, з огляду на сталі тенденції до зростання навантаження на слідчих Національної поліції України.

Питання кримінального процесуального доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого, у своїх працях досліджували Ю. І. Азаров, П. Д. Біленчук, М. М. Букаєв, М. Т. Ведерніков, А. П. Гель, Н. М. Гребньова, А. П. Гуськова, А. В. Дуда, М. Г. Коршик, Г. К. Курашвілі, О. О. Левендаренко, І. А. Макаренко, І. А. Матусевич, Г. М. Омеляненко, В. Т. Очередін, С. С. Степичев, П. П. Цветков, Р. М. Чича, С. П. Щерба та ін.

Науковим підґрунтям дослідження вважаються також фундаментальні роботи в галузі теорії кримінального процесу, доказового права, зокрема Г. П. Власової, В. І. Галагана, Ю. М. Грошевого, В. С. Зеленецького, А. В. Іщенко, Є. Г. Коваленка, Г. К. Кожевнікова, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. К. Лисиченка, Л. М. Лобойка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, А. О. Ляша, В. Т. Маляренка, М. М. Михеєнка, О. Р. Михайленка, В. Т. Нора, Д. П. Письменного, М. А. Погорецького, З. Д. Смітєнко, С. М. Стахівського, О. Ю. Татарова, В. М. Тертишника, Л. Д. Удалової, В. П. Шибіка, М. Є. Шумила, О. Г. Яновської та ін.

Науковий внесок цих учених у розроблення зазначеної проблематики є беззаперечним, проте в їх дослідженнях переважно враховано попередні періоди розвитку законодавства та правозастосування. Отже, підкреслюється актуальність наукового дослідження, у якому б системно, з урахуванням практики за КПК України 2012 р., проаналізовано діяльність уповноважених суб'єктів щодо доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), у кримінальному провадженні. Викладене й зумовило обрання теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Напрямок дослідження узгоджується з положеннями Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015), Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р. (розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1209-р), відповідає вимогам Концепції реформування кримінальної юстиції (Указ Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008), Пріоритетним напрямом наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275) та основними напрямами наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 рр., схваленим вченою радою НАВС (протокол від 29 жовтня 2013 р. № 28). Тему дисертації затверджено вченою радою НАВС 24 грудня 2013 р. (протокол № 32) та включено до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (реєстр. № 1348, 2013 р.).

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є розроблення теоретичних положень, пропозицій до законодавства та практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення діяльності уповноважених суб'єктів щодо доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), у кримінальному провадженні.

Для досягнення зазначеної мети необхідно було вирішити такі *задачі*:

- з'ясувати стан наукового дослідження проблеми визначення поняття особи обвинуваченого в теорії кримінального процесу та інших правових науках;
- розкрити зміст обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), визначити їх місце у предметі доказування;
- з'ясувати процесуальний порядок доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), у кримінальному процесі зарубіжних країн, оцінити доцільність упровадження окремих правових положень у національне законодавство та правозастосовну практику;
- визначити особливості кримінальної процесуальної діяльності зі збирання, перевірки та оцінки фактичних даних про особу обвинуваченого (підозрюваного);
- висвітлити особливості доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх, застосування примусових заходів медичного характеру, окремої категорії осіб;
- розкрити зміст кримінальних процесуальних гарантій забезпечення принципу невторчання у приватне життя під час доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), з урахуванням практики Європейського суду з прав людини;
- визначити місце фактичних даних про особу обвинуваченого (підозрюваного) у системі обставин, на підставі яких вирішується питання про обрання запобіжного заходу;

– конкретизувати зміст обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного) і мають значення для обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і застави;

– розробити рекомендації щодо удосконалення законодавства та практики його застосування в контексті предмета дослідження.

Об'єкт дослідження – кримінальні процесуальні відносини, що виникають у зв'язку з доказуванням обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), у кримінальному провадженні.

Предмет дослідження – доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), у кримінальному провадженні.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених задач і досягнення мети застосовано сукупність методів і прийомів наукового пізнання, що дали змогу всебічно розглянути об'єкт дослідження, зокрема: *діалектичний* – для системного опрацювання теоретичних і нормативних положень, що стосуються доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), у кримінальному провадженні (розділи 1–3); *логіко-семантичний* – для поглиблення понятійного апарату та визначення понять «особа обвинуваченого», «обставини, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного)», «збирання доказів», «перевірка доказів», «оцінка доказів», «невтручання у приватне життя» (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3); *історико-правовий* – для розкриття наукових поглядів щодо визначення поняття «особа обвинуваченого» у різні історичні періоди (підрозділ 1.1); *системно-структурний* – для структурування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), визначення їх місця у предметі доказування, реалізації у процесуальних рішеннях (підрозділи 1.2, 3.1, 3.2, 3.3); *соціологічні (інтерв'ювання, анкетування)* – для з'ясування думок суб'єктів кримінального провадження (розділи 1–3); *порівняльно-правовий* – для дослідження законодавства та правозастосовної практики зарубіжних країн і практики Європейського суду з прав людини (підрозділи 1.3, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3); *статистичний* – для узагальнення результатів соціологічних досліджень, вивчення матеріалів кримінальних проваджень, судової практики (розділи 1–3); *моделювання* – для формулювання пропозицій щодо внесення змін та доповнень до КПК України (підрозділи 1.1, 1.2, 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнені матеріали вивчення 376 кримінальних проваджень; 145 ухвал і 127 вироків судів за період 2013–2016 рр.; практика Європейського суду з прав людини; зведені дані соціологічного опитування 187 слідчих органів внутрішніх справ (Національної поліції), 76 прокурорів, 35 слідчих суддів, 22 адвокатів з Київської, Харківської, Дніпропетровської, Вінницької областей та міста Києва; статистичні й аналітичні матеріали МВС України, Генеральної прокуратури України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної судової адміністрації України; досвід роботи автора в слідчих підрозділах МВС України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є одним із перших в Україні монографічних досліджень теоретичних і практичних проблем доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), з урахуванням сучасного стану законодавства та правозастосовної практики, міжнародних правових стандартів у галузі захисту прав людини. У дисертації сформульовано та обґрунтовано низку положень і висновків, які мають значення для діяльності органів досудового розслідування і суду, а саме:

вперше:

– запропоновано розширений перелік обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), з виокремленням соціальних, професійних, індивідуальних, психологічних, медичних і біографічних характеристик, подальша деталізація яких залежать від особливостей порядку кримінального провадження та кримінально-правової кваліфікації;

– з наукових позицій розкрито зміст принципу невтручання у приватне життя під час доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), зокрема: допустимість втручання у приватне життя залежить від законодавчо закріплених обмежень та обставин кримінального провадження; ділові та професійні стосунки можуть визнаватися складовою приватного життя; право на приватне спілкування, незалежно від змісту та форми кореспонденції, належить до сфери приватного життя; збирання даних про особу офіційними представниками держави без згоди такої особи є втручанням до її особистого життя; боротьба з тероризмом допускає та виправдовує законодавчі обмеження права на приватне життя;

– конкретизовано зміст обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного) та впливають на прийняття рішень про застосування запобіжних заходів, а саме: тримання під вартою (вік; стан здоров'я; характеристика, зв'язки за місцем проживання, тривалість проживання в певному місці; наявність родини, неповнолітніх дітей, утриманців, стан їх здоров'я; наявність постійного місця роботи, репутація за місцем роботи, навчання; відомості щодо майнового стану; судимість) та застави (соціальна стабільність особи; загальний матеріальний стан; сукупний дохід; накопичення на банківських рахунках);

удосконалено:

– наукові підходи до визначення поняття особи підозрюваного, обвинуваченого як учасника кримінального процесу і значення обставин, які його характеризують для кримінального провадження;

– вчення про предмет доказування у частині обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного) та їх зв'язок із іншими елементами предмета доказування;

– положення щодо значення фактичних даних про особу обвинуваченого (підозрюваного) для обґрунтування та ухвалення процесуальних рішень;

– особливості доказування відповідних обставин щодо осіб, які мають правовий імунітет (неповнолітні, особи, щодо яких застосовуються примусові заходи медичного характеру, окрема категорія осіб);

дістало подальший розвиток:

– наукові підходи щодо способів збирання, перевірки та оцінки доказів різними суб'єктами у кримінальному провадженні;

– теоретичні положення щодо розвитку наукового знання про доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного) у різні періоди, із урахуванням стану кримінального процесуального законодавства та впливу міжнародних правових актів;

– узагальнення зарубіжного досвіду правової регламентації і практики розв'язання окремих проблем доказування обставин, які характеризують обвинуваченого (підозрюваного), з визначенням доцільності запозичення окремих положень до національного законодавства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки й пропозиції впроваджено та надалі може бути використано у:

– *законотворчій діяльності* – під час опрацювання змін і доповнень до КПК України щодо законодавчого закріплення переліку обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), регламентації перевірки доказів, обов'язку слідчого, прокурора щодо визначення попереднього розміру застави з урахуванням обставин, які характеризують особу обвинуваченого (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 2 листопада 2015 р. № 04–18/12–2867);

– *практичній діяльності* органів досудового розслідування – при розробленні й удосконаленні відомчих нормативно-правових актів, підготовці методичних рекомендацій з питань організації виявлення та розслідування злочинів (акти впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 19 травня 2016 р.; Департаменту захисту економіки Національної поліції України від 30 травня 2016 р.);

– *навчальному процесі* – під час підготовки лекцій, методичних рекомендацій і дидактичних матеріалів з навчальної дисципліни «Кримінальний процес», «Теорія судових доказів», «Практикум зі складання кримінально-процесуальних документів», а також під час проведення занять за відповідними дисциплінами в системі підготовки та підвищення кваліфікації слідчих Національної поліції (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 2 червня 2016 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження доповідались автором на п'яти науково-практичних конференціях зокрема: «Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні» (м. Київ, 28 листопада 2014 р.); «Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України» (м. Київ, 12 березня 2015 р.); «Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування» (м. Київ, 19 березня 2015 р.); «Актуальні проблеми досудового розслідування»

(м. Київ, 1 липня 2015 р.); «Борьба с преступностью: теория и практика» (м. Могильов, Республіка Білорусь, 25 березня 2016 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у 12 наукових публікаціях, серед яких шість статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у зарубіжному науковому виданні та п'ять тез наукових доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що включають 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (223 найменування на 25 сторінках) і трьох додатків на 11 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 211 сторінок, з яких обсяг основного тексту 175 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дисертації; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами; визначено мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів; конкретизовано шляхи й форми їх упровадження та апробації; наведено дані про їх апробацію та впровадження.

Розділ 1 «Теоретичні засади дослідження обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного)» складається з трьох підрозділів і присвячений висвітленню питань наукової розробленості проблем доказування обставин, що характеризують обвинуваченого, визначенню поняття, структури та змісту таких обставин, відповідних положень кримінального процесуального законодавства України та інших країн.

У *підрозділі 1.1. «Поняття особи обвинуваченого в теорії кримінального процесу»* проаналізовано доктринальні підходи до визначення особи обвинуваченого (підозрюваного) у кримінальній процесуальній та інших правових науках.

За результатами порівняння наукових підходів у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених (Ю. І. Азаров, П. Д. Біленчук, А. В. Дуда, Р. М. Чича (М. Т. Ведерніков, Н. М. Гребньова, А. П. Гуськова, П. П. Цветков та ін.) наведено узагальнене бачення поняття особи обвинуваченого як такої, що характеризується виявом своїх якостей у правовій сфері у зв'язку із набуттям спеціального правового статусу, а також інших сферах життєдіяльності. Виокремлено її ознаки та складові. Проаналізовано рекомендації та пропозиції до визначення переліку обставин, які підлягають доказуванню щодо різних категорій обвинувачених (підозрюваних).

Науковці пропонують два підходи щодо законодавчого закріплення переліку обставин, які характеризують особу обвинуваченого: 1) доповнення чинної норми процесуального закону (Ю. І. Азаров, П. П. Цветков);

2) необхідність регламентації у окремій статті процесуального закону (А. П. Гуськова, А. В. Дуда, Р. П. Чича).

Встановлено, що у кримінальному праві обвинуваченого вивчають з позицій відповідності ознак особи, яка вчинила злочин, визначеним кримінальним законом ознакам, за яких настає кримінальна відповідальність; у криміналістиці – у зв'язку з можливістю дослідження слідів злочинної діяльності; у кримінології – як поєднання соціальних, психологічних та біологічних ознак особи, яка вчинила злочин, її роль у механізмі індивідуальної злочинної поведінки. У теорії кримінального процесу особу обвинуваченого (підозрюваного) розглядають через призму кримінальних процесуальних відносин і значення відповідних обставин для процесу доказування.

У підрозділі 1.2. *«Система та зміст обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), їх місце у предметі доказування»* конкретизовано перелік таких обставин, визначено їх систему та зв'язок з іншими елементами предмета доказування.

Проаналізовано підхід законодавця щодо розміщення елементів процесуально значущої інформації про особу обвинуваченого (підозрюваного) у нормах ч. 1 ст. 91 КПК України, на підставі чого наголошено на обставинах, закріплених пп. 2 і 4 ч. 1 ст. 91 КПК України. Їх диференціація має значення для конкретизації обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), послідовності та обсягу доказування. До таких, що характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного) і пов'язані з учиненням кримінального правопорушення, належать обставини, які вплинули на формування антисоціальних мотивів, виявилися під час учинення злочину, визначили поведінку обвинуваченого після вчинення кримінального правопорушення. Для кримінального провадження мають значення також інші обставини, які стосуються соціальних, професійних, індивідуальних, біологічних, психологічних, медичних, біографічних характеристик обвинуваченого.

За результатами узагальнення матеріалів правозастосовної практики наведено перелік відомостей і даних про особу обвинуваченого (підозрюваного) у кримінальному провадженні, до яких належать: прізвище, ім'я, по батькові, дата і місце народження; громадянство та національність; місце проживання; місце роботи (навчання), ставлення до роботи, службові обов'язки; освіта; сімейний стан, наявність дітей, стосунки в сім'ї; побутові умови; стан здоров'я, біометричні дані (фізіологічні та біологічні властивості); родинні зв'язки; факти біографії, що характеризують особу (погляди та мотивації); професійна підготовка, відомості про підвищення кваліфікації; попередня трудова занятість (місце роботи, розмір заробітку); судимість; факти притягнення до відповідальності (кримінальної, адміністративної) у минулому; служба у Збройних силах; робота на виборних посадах, на державній службі; релігійні та політичні вподобання, належність до релігійних конфесій, членство в політичних партіях, участь у громадських об'єднаннях, профспілках; фінансовий стан (прибутки, борги, володіння майном, грошові внески); ділові та інші особисті

якості; звички та захоплення; знання мов. Запропоновано їх розподіл на соціальні, професійні, індивідуальні, біологічні, психологічні, медичні та біографічні.

У підрозділі 1.3. «Обставини, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), у кримінальному процесі зарубіжних країн» проаналізовано кримінальне процесуальне законодавство і практику західноєвропейських країн та США, держав пострадянського простору, визначено положення щодо доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), що можуть бути визнані доцільними для використання у вітчизняному правовому полі.

За КПК західноєвропейських країн обставини, які характеризують особу обвинуваченого, визначаються в обсязі, необхідному для обрання запобіжних заходів та індивідуалізації покарання (Австрія, ФРН, Швейцарія). До законодавчо закріпленого переліку таких обставин у зазначених країнах належать умови життя обвинуваченого, наявність постійного місця проживання, стосунки в сім'ї, притягнення в минулому до кримінальної відповідальності.

У кримінальному процесі США матеріали, які характеризують обвинуваченого, стосуються тривалого періоду його життя. Обов'язково з'ясовують рівень освіти, стаж роботи, наявність професійних навичок, стан здоров'я, відомості про платоспроможність. В англійському праві такі обставини не належать до предмета доказування, оскільки вважається, що їх дослідження до вирішення питання про винуватість обвинуваченого може вплинути на неупередженість суду.

За КПК більшості країн пострадянського простору (Білорусь, Казахстан, Туркменістан) норми, у яких визначено предмет доказування, у тому числі ті, що характеризують обвинуваченого (підозрюваного), мають подібну конструкцію, зміст таких обставин тотожний. Наголошується на доцільності збереження в КПК України окремої норми, у якій визначено перелік обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України), проте з більшою конкретизацією обставин, що стосуються характеристик особи обвинуваченого (підозрюваного).

Розділ 2 «Процесуальний порядок доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), у кримінальному провадженні» складається з чотирьох підрозділів і присвячений проблемам збирання, перевірки та оцінки фактичних даних про особу обвинуваченого (підозрюваного), визначення кримінальних процесуальних гарантій та механізму забезпечення реалізації засади невтручання у приватне життя під час доказування.

У підрозділі 2.1. «Збирання і перевірка фактичних даних про особу обвинуваченого (підозрюваного)» оцінено правові засади та процесуальний порядок збирання й перевірки фактичних даних про особу обвинуваченого (підозрюваного) залежно від процесуального статусу учасників кримінального провадження.

Встановлено, що сторона обвинувачення збирає та перевіряє фактичні дані про особу обвинуваченого (підозрюваного) шляхом: 1) проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема допиту свідка (78 %), призначення експертиз (57 %), допиту: підозрюваного (52 %), потерпілого (43 %), експерта (38 %); обшуку (19 %), слідчого експерименту (15 %), освідчування (6 %); 2) проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (23 %), спостереження за особою, річчю або місцем (21 %), використання конфіденційного співробітництва (18 %), зняття інформації з електронних інформаційних систем (15 %), аудіо-, відеоконтролю місця (12 %), аудіо-, відеоконтролю особи (11 %), негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (9 %); 3) безпосереднього виявлення під час витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових і фізичних осіб (67 %).

Сторона захисту, потерпілий збирає такі докази шляхом: 1) витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб копій документів (78 %), відомостей (81 %), висновків експертів (23 %), речей (9 %), висновків ревізій, актів перевірок (8 %); 2) ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій (74 %), негласних слідчих (розшукових) дій (58 %) та інших процесуальних дій (49 %).

Джерелами фактичних даних про особу обвинуваченого (підозрюваного) є такі: показання самого обвинуваченого (підозрюваного), родичів, знайомих, колег, свідків, очевидців кримінального правопорушення; речові докази; документи, що посвідчують особу, місце її проживання, інші особисті документи; характеристики з місця роботи, навчання, служби, проживання; дані про протиправну поведінку в минулому (вироки, ухвали суду, рішення державних органів); інформація про сімейний, матеріальний стан, побутові умови, професійну діяльність, медичного характеру. Обґрунтовано, що перевірка доказів є самостійним елементом доказування, а тому потребує відповідної законодавчої регламентації.

У підрозділі 2.2. «Оцінка фактичних даних про особу обвинуваченого (підозрюваного)» висвітлено процесуальний порядок оцінки обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного).

Оцінюючи такі обставини щодо їх належності, потрібно встановити їх зв'язок з іншими елементами предмета доказування, переконатись у відсутності розбіжностей з іншими встановленими даними про особу, не допустити формування упередженого ставлення до обвинуваченого (підозрюваного).

До умов допустимості фактичних даних, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), належать такі: законність джерела; законність способу отримання; додержання процесуальної форми; належний суб'єкт доказування.

Оцінка достовірності обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), має специфіку, зумовлену ризиками впливу певних

суб'єктивних чинників та неоднаковим розумінням важливості (значущості) таких даних. Для оцінки достовірності доказів має значення: надійність (законність) джерела, з якого отримано доказ; можливість підтвердження даних з різних джерел; відсутність зацікавленості у змісті доказу під час його формування; порівняння фактичних даних з іншими доказами; витребування додаткових даних та відомостей з метою усунення можливих суперечностей та сумнівів у достовірності доказової інформації.

Наголошено, що вся сукупність встановлених даних про обвинуваченого (підозрюваного) оцінюється на предмет належності, допустимості, достовірності, на основі їх співставлення дає змогу дійти висновку про їх достатність для прийняття процесуальних рішень.

За результатами узагальнення правозастосовної практики визначено, що доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого, на стадії судового розгляду здійснюється шляхом допиту свідка (84 %), одночасного допиту (71 %), допиту обвинуваченого (65 %), потерпілого (62 %), експерта (43 %), оголошення, пред'явлення для ознайомлення учасникам судового провадження документів, відтворення звуко- та відеозаписів (32 %), доручення і проведення експертизи (77 %), доручення проведення слідчих (розшукових) дій (87 %), витребування речей і документів (85 %), пред'явлення для впізнання осіб або предметів, огляду речових доказів (12 %).

У підрозділі 2.3. *«Особливості доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх, застосування примусових заходів медичного характеру, окремої категорії осіб»* розкрито та проаналізовано зміст фактичних даних про особу обвинуваченого (підозрюваного) залежно від суб'єкта кримінального правопорушення, щодо якого передбачено особливий порядок кримінального провадження.

Встановлено, що джерелами інформації про особу неповнолітнього є сім'я (95 %), соціальні служби (92 %), школа, інша освітня установа (89 %), сам неповнолітній (54 %); підрозділи Національної поліції (46 %); інші (12 %). До фактичних даних про особу неповнолітнього, які мають значення для кримінального провадження, належать відомості про: особу неповнолітнього (прізвище, ім'я, по батькові, стать, дата народження); батьків, сім'ю (персоніфіковані дані, місце проживання, сімейний стан, стосунки в сім'ї, ставлення до дітей, авторитетність та вплив, контроль за поведінкою неповнолітнього, побутові умови); стан здоров'я неповнолітнього, його розвиток (порушення, затримка розвитку); соціально-психологічні риси (агресивність, відчуженість, моральні якості, емоційність); ставлення до вчиненого (чи шкодує про вчинене, чи усвідомлює необхідність відповідальності, чи вважає свої дії прийнятними та допустимими); вплив дорослих підбурювачів (чи існують підбурювачі, ступінь їх впливу); стосунки з однолітками, друзями, колегами (наявність серед оточення осіб з асоціальною поведінкою, їх вплив, коло інтересів, референтні групи); попередню протиправну поведінку та застосування відповідних заходів впливу (рішення компетентних органів).

Конкретизація предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо застосування примусових заходів медичного характеру стосовно обставин, які характеризують особу обвинуваченого, насамперед, стосується фактичних даних про стан здоров'я та суспільну небезпечність. Встановлення таких фактичних даних має значення для: застосування особливого порядку кримінального провадження; забезпечення додаткових гарантій додержання прав і свобод особи; можливості застосування відповідних запобіжних заходів (ст. 508 КПК України); обрання виду примусового заходу медичного характеру.

Оскільки в КПК України не визначено специфіку предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб, обов'язково потрібно встановлювати наявність у такої особи особливого соціально-правового статусу (професійного, службового) з урахуванням положень галузевого законодавства.

У підрозділі 2.4. *«Система кримінальних процесуальних гарантій забезпечення засади невтручання у приватне життя під час доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного)»* визначено умови, обсяг та межі втручання у приватне життя під час доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), порядок надання окремих видів інформації залежно від її правового режиму та суб'єкта отримання.

Доказування обставин, які характеризують обвинуваченого (підозрюваного), пов'язане з втручанням до охоронюваної законом сфери приватного життя особи. За результатами соціологічних досліджень визначено, що в частині додержання принципу невтручання у приватне життя проблеми правозастосовної практики полягають у нерозумінні уповноваженими суб'єктами підстав і критеріїв (56 %), обґрунтованості (74 %) та меж (78 %) можливого втручання у приватне життя (підозрюваного) обвинуваченого, а також порядку використання одержаних даних і відомостей у доказуванні (41 %).

З'ясовано, що суб'єкти доказування не орієнтуються у специфіці одержання інформації про особу, що містить охоронювану законом таємницю (лікарську, адвокатську, банківську), конфіденційну інформацію, а також персональні дані. На підставі аналізу положень КПК України, Конституції України, законів України, рішень Конституційного Суду України, відповідних норм міжнародно-правових актів, практики Європейського суду з прав людини визначено та конкретизовано зміст права людини на приватне життя, умови, за яких можливе його обмеження, а також охарактеризовано обсяг і межі допустимого втручання у приватне життя (підозрюваного) обвинуваченого з метою одержання органами досудового розслідування фактичних даних, що характеризують його особу.

Встановлено, що уповноважені суб'єкти вважають передбачену КПК України можливість втручання до сфери приватного життя недостатньою для збирання повної інформації про особу (81 %). Водночас 15 % опитаних виправдовують будь-яке втручання, якщо це сприяє виконанню завдань кримінального провадження.

Розділ 3 «Значення фактичних даних про особу обвинуваченого (підозрюваного) для прийняття процесуальних рішень про застосування окремих запобіжних заходів» складається з трьох підрозділів, у яких розглянуто мету та загальні підстави застосування запобіжних заходів, визначено обставини, що характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного) та враховуються слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом при обранні запобіжних заходів, а також конкретизовано зміст обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), при обранні запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою та застави.

У підрозділі 3.1. *«Фактичні дані про особу обвинуваченого (підозрюваного) у системі обставин, які мають значення для прийняття рішень про застосування запобіжних заходів»* розкрито ступінь впливу обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), на прийняття рішень про обрання запобіжних заходів слідчим, прокурором, слідчим суддею та судом.

Обґрунтовано, що фактичні дані про особу обвинуваченого (підозрюваного) мають значення щодо: забезпечення виконання обвинуваченим (підозрюваним) покладених на нього процесуальних обов'язків (ч. 1 ст. 177 КПК України); оцінки ризиків невиконання підозрюваним, обвинуваченим своїх процесуальних обов'язків (п. 1–5 ч. 1 ст. 177 КПК України); підстав застосування запобіжного заходу (ч. 2 ст. 177 КПК України).

Встановлено, що слідчі судді, суд при ухваленні рішень про застосування запобіжних заходів враховують такі обставини, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного): виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, особистісні якості та ставлення до учиненого, поведінка під час досудового розслідування (погрози, спроби тиску, повідомлення про «зв'язки», які допоможуть уникнути відповідальності або здійснити втечу); зафіксовані факти недобросовісності (нез'явлення за викликом до органу досудового розслідування, зловживання правом подавати клопотання з метою затягування досудового розслідування); сімейні обставини (наявність родичів, які проживають за кордоном, поведінка, що свідчить про можливий намір втечі, зокрема терміновий продаж майна, одержання документів для виїзду за кордон, наявність джерела прибутку за кордоном); дані біографічного характеру (неналежна, асоціальна поведінка, факти переховування від органів досудового розслідування та/або суду).

З урахуванням практики Європейського суду з прав людини наголошено на недопустимості застосування запобіжного заходу лише на підставі доказів, що свідчать про учинення кримінального правопорушення конкретною особою, без урахування обставин, які характеризують особу підозрюваного, обвинуваченого.

У підрозділі 3.2. *«Значення та зміст обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), для застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою»* конкретизовано зміст відповідних обставин та розкрито їх значення для прийняття процесуальних рішень про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Визначено, що слідчі судді, суд під час прийняття рішень про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою переважно беруть до уваги та враховують обставини, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), визначені у п. 3–8 ч. 1 ст. 178 КПК України, а саме: вік (неповнолітній, особа похилого віку); стан здоров'я (хронічні захворювання, інвалідність, перебування на обліку в наркологічному, психоневрологічному диспансері); характеристику, зв'язки за місцем проживання, тривалість проживання в певному місці; наявність родини, неповнолітніх дітей, утриманців, стан їх здоров'я; наявність постійного місця роботи, характеристику за місцем роботи, навчання; відомості щодо майнового стану; судимість.

За результатами узагальнення емпіричних даних виокремлено типові недоліки клопотань слідчого, прокурора про обрання запобіжного заходу в частині відображення обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), а саме: відсутність у таких клопотаннях конкретних та деталізованих відомостей про особу обвинуваченого (75 %); буквальне перенесення положень п. 3–8 ч. 1 ст. 178 КПК України без конкретизації їх змісту (81 %); відсутність додатків до клопотань у вигляді документів, що підтверджують наявність обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), і посилання на які є в тексті клопотання (84 %).

У підрозділі 3.3. «Значення та зміст обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), для обрання запобіжного заходу у вигляді застави» розкрито особливості фактичних даних про особу обвинуваченого (підозрюваного), які впливають на прийняття процесуальних рішень про обрання запобіжного заходу у вигляді застави та визначення її розміру.

До обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного) і мають значення для прийняття рішення про обрання запобіжного заходу у вигляді застави, належать: 1) майновий та сімейний стан підозрюваного, обвинуваченого, інші дані про його особу (ч. 4 ст. 182 КПК України); 2) ризики, передбачені ст. 177 КПК України. Обґрунтовано, що формулювання «інші дані про його особу» є нечітким і не дає відповіді на питання, які саме дані про особу мають доказове значення. Запропоновано унормувати в ч. 4 ст. 182 КПК України перелік даних про особу обвинуваченого (підозрюваного).

Підкреслено, що диференційований підхід до визначення розміру застави з урахуванням майнового стану обвинуваченого (підозрюваного) має не лише кримінальне процесуальне, а й соціальне значення, тому питанню визначення розміру застави потрібно приділяти особливу увагу.

З позицій міждисциплінарного підходу визначено зміст згадуваного в КПК України поняття «репутація підозрюваного, обвинуваченого» (п. 6 ч. 1 ст. 178), що складається з локальної (професійні, особисті якості, способи комунікації, роль особи у малих групах), соціальної (комплексна характеристика особи з погляду представників різних груп) та глобальної (сукупність соціальних уявлень про особу великої кількості людей з різних груп суспільства) складових. Обґрунтовано, що при оцінці доказового значення репутації підозрюваного,

обвинуваченого потрібно враховувати джерела такої інформації, чинники, що впливають на її формування.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації на основі дослідження законодавства, правозастосовної практики, міжнародно-правових актів, теоретичного узагальнення наукових джерел сформульовано теоретичні та практичні положення і рекомендації стосовно доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), у кримінальному провадженні, зокрема:

1. У наукових дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених розглянуто питання стосовно визначення поняття та структури особи обвинуваченого, вимог кримінального процесуального закону щодо встановлення даних про особу обвинуваченого, його правового статусу, процесуальних гарантій захисту прав. Головними напрямками вивчення особи обвинуваченого у правових науках є кримінальний процесуальний, криміналістичний, кримінально-правовий, кримінологічний. Особа обвинуваченого – це фізична особа, яка характеризується та володіє комплексом ознак і зв'язків (соціальних, професійних, індивідуальних, психологічних, медичних, біографічних) та набула спеціального правового статусу у зв'язку зі здійсненням стосовно неї кримінального переслідування.

2. До обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), належать такі, що: 1) пов'язані з учиненням злочину (вплинули на формування в особи обвинуваченого антигромадських мотивів; виявились під час учинення злочину; ставлення обвинуваченого до власних дій або бездіяльності та його поведінка після вчинення кримінального правопорушення); 2) не пов'язані з учиненням злочину (які стосуються соціальних, професійних, індивідуальних, біологічних, психологічних, медичних, біографічних характеристик обвинуваченого та мають значення для кримінального провадження).

3. У країнах західної Європи (Австрія, ФРН, Швейцарія) підхід законодавця до формування предмета доказування орієнтований переважно на виконання завдань кримінального процесу без додаткових уточнень, роз'яснень або конкретизації. У країнах англосаксонської правової сім'ї доказове право виокремлено в самостійну галузь, що визначає специфіку доказування. У кримінальному процесуальному законодавстві країн пострадянського простору збережено правову традицію стосовно визначення предмета доказування з одночасною імплементацією деяких положень щодо змісту та структури правових норм законодавства зарубіжних країн. Як позитивний досвід правозастосовної практики відзначено орієнтир на обов'язковість виконання міжнародних договорів у галузі захисту основних прав і свобод людини, забезпечення пріоритету міжнародних норм над національними.

4. Особливості доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), визначаються специфікою джерел даних про особу, змістом такої інформації, впливом суб'єктивних чинників на

її формування, особливим порядком одержання та використання окремих видів інформації, процесуальним інструментарієм, передбаченим КПК України для різних суб'єктів доказування.

5. Специфіка предмета доказування в частині обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного) у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх, полягає в необхідності встановлення віку, стану здоров'я, психологічних, соціальних показників, стосунків у сім'ї, впливу дорослих підбурювачів; щодо застосування примусових заходів медичного характеру – фактичних даних про психічний стан особи та її суспільну небезпечність; щодо окремої категорії осіб – особливого соціально-правового статусу.

6. Доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), пов'язане з втручанням в особисту сферу її діяльності. Процесуальними гарантіями невтручання у приватне життя визнано: можливість закритого судового розгляду з метою запобігання розголошенню відомостей про інтимні сторони життя осіб, які беруть участь у справі; обов'язок слідчого щодо нерозголошення виявлених при проведенні обшуку обставин особистого життя обшукуваного та інших осіб, які проживають (тимчасово перебувають) у приміщенні.

7. У системі законодавчих положень щодо регламентації порядку застосування запобіжних заходів, обставини, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), пов'язані з метою застосування запобіжного заходу, ризиками невиконання підозрюваним, обвинуваченим своїх процесуальних обов'язків, підставами застосування запобіжного заходу, входять до законодавчого переліку обставин, які оцінюються слідчим суддею, судом при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу, передбачені серед вимог до клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжних заходів.

8. Обставини, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного) у всіх випадках повинні враховуватись при прийнятті рішень про обрання або продовження терміну застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; обмеження розгляду клопотання про обрання, продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою лише переліком законодавчих (стандартних) підстав для його застосування, без оцінки їх наявності та обґрунтованості щодо конкретної особи – недопустиме. При обранні запобіжного заходу у вигляді застави необхідно зважати на те, чи зможе застава забезпечити виконання обвинуваченим процесуальних обов'язків. Це залежить не лише від тяжкості обвинувачення, а й від особи обвинуваченого. Обставини, які характеризують особу підозрюваного, обвинуваченого, беруться до уваги як у вирішенні питання про обрання запобіжного заходу у вигляді застави, так і у визначенні її розміру. Зміст обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), що мають значення для застосування запобіжного заходу у вигляді застави, становлять: соціальна стабільність особи, вік, стан здоров'я, репутація, соціальні зв'язки, наявність постійної роботи, ділові зв'язки, загальний матеріальний стан (з урахуванням обставин, які свідчать про те, що

втрата суми застави є стримуючим фактором), сукупний дохід, накопичення на банківських рахунках, склад майна.

9. Запропоновано внесення низки змін та доповнень до КПК України щодо закріплення переліку обставин, які характеризують особу обвинуваченого, а також підозрюваного (п. 4 ч. 1 ст. 91 КПК України); щодо доповнення КПК України окремою статтею 93–1 «Перевірка доказів»; щодо конкретизації поняття «працівник Національного антикорупційного бюро України» (п. 9 ч. 1 ст. 480 КПК України); щодо закріплення переліку фактичних даних про особу обвинуваченого, підозрюваного (ч. 4 ст. 182 КПК України); щодо обов'язку слідчого, прокурора у клопотанні про застосування запобіжного заходу у вигляді застави, попередньо визначати її розмір та надавати обґрунтування такому визначенню (п. 8 ст. 184 КПК України).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кастарнов Д. Б. Вплив суб'єктивних ознак на кваліфікацію діяння, вчиненого способом особливо жорстокого поводження / Д. Б. Кастарнов // Юридична наука. – 2013. – № 9. – С. 51–60.

2. Кастарнов Д. Б. Доктринальні підходи до визначення поняття особи обвинуваченого / Д. Б. Кастарнов // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 2 (8). – С. 77–85.

3. Кастарнов Д. Б. Місце обставин, що характеризують особу обвинуваченого у системі обставин, які підлягають доказуванню / Д. Б. Кастарнов // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ – 2015. – № 2. – С. 154–161.

4. Кастарнов Д. Б. Значення обставин, що характеризують особу обвинуваченого, для обрання запобіжного заходу / Д. Б. Кастарнов // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 2 (10). – С. 100–113.

5. Кастарнов Д. Б. Обставини, що характеризують особу обвинуваченого. Стан наукового дослідження проблеми / Д. Б. Кастарнов // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 3 (96). – С. 58–65.

6. Кастарнов Д. Б. Обставини, які характеризують особу обвинуваченого, у кримінальному процесуальному законодавстві зарубіжних країн / Д. Б. Кастарнов // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 4 (97). – С. 300–313.

7. Кастарнов Д. Б. Уголовные процессуальные гарантии обеспечения права на частную жизнь при доказывании обстоятельств, характеризующих личность обвиняемого / Д. Б. Кастарнов // Право и политика : науч.-метод. журн. / [редкол. : А. А. Арабаев и др.]. – Бишкек : Типография ОсОО «Алтын Тамга», 2015. – Спец. вып. – С. 81–87.

8. Кастранов Д. Б. Відповідність Конституції України та КПК України вимогам статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних

свобод / Д. Б. Кастарнов // Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні : зб. матеріалів Інтернет-конф. (Київ, 28 листоп. 2014 р.). – Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2014. – С. 99–102.

9. Кастарнов Д. Б. Співвідношення понять «особа підозрюваного (обвинуваченого)» та «особистість підозрюваного (обвинуваченого)» / Д. Б. Кастарнов // Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України : матеріали Всеукр. підсумк. наук.-практ. конф. Ч. 2. (Київ, 12 берез. 2015 р.). – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 170–171.

10. Кастарнов Д. Б. Значення обставин, що характеризують особу обвинуваченого, підозрюваного для обрання запобіжного заходу тримання під вартою / Д. Б. Кастарнов // Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування : матеріали підсумк. наук.-теорет. конф. наук. т-ва курсантів (Київ, 19 берез. 2015 р.) : [у 2 ч.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – Ч. 1. – С. 193–198.

11. Кастарнов Д. Б. Відомості про майновий стан обвинуваченого у визначенні розміру застави / Д. Б. Кастарнов // Актуальні проблеми досудового розслідування : зб. тез доп. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2015 р.). – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 97–100.

12. Кастарнов Д. Б. Обстоятельства, характеризующие личность обвиняемого, как элемент предмета доказывания в уголовном процессуальном кодексе Украины / Д. Б. Кастарнов // Борьба с преступностью: теория и практика : тезисы докл. IV Междунар. науч.-практ. конф. (Могилев, 25 марта 2016 г.) / М-во внутр. дел Респ. Беларусь, учреждение образования «Могилевский институт Министерства внутренних дел Республики Беларусь»; [ред. кол. : Ю. П. Шкаплеров (отв. ред.) и др.]. – Могилев : Могилев. ин-т МВД, 2016. – С. 365–367.

АНОТАЦІЯ

Кастарнов Д. Б. Доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), у кримінальному провадженні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2016.

Дисертацію присвячено дослідженню питань доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), у кримінальному провадженні. Визначено місце таких обставин у предметі доказування, розкрито їх зміст, а також зв'язок з іншими елементами. Досліджено кримінальне процесуальне законодавство зарубіжних країн. Висвітлено процесуальний порядок збирання, перевірки й оцінки фактичних даних про особу обвинуваченого (підозрюваного) та особливості доказування у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх, застосування примусових заходів медичного характеру, окремої категорії осіб. Конкретизовано зміст і значення окремих

обставин для прийняття процесуальних рішень про обрання запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою та застави.

Ключові слова: особа обвинуваченого, особа підозрюваного, обставини, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), предмет доказування, запобіжні заходи, тримання під вартою, застава.

АННОТАЦІЯ

Кастарнов Д. Б. Доказывание обстоятельств, характеризующих личность (подозреваемого) обвиняемого, в уголовном производстве. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2016.

В диссертации проведено комплексное исследование проблем доказывания обстоятельств, характеризующих личность обвиняемого (подозреваемого), в уголовном производстве. Проанализировано понятие личности (подозреваемого) обвиняемого в разных правовых науках. Обстоятельства, характеризующие личность обвиняемого (подозреваемого), классифицированы на социальные, профессиональные, индивидуальные, психологические, медицинские, биографические.

Проанализировано уголовное процессуальное законодательство стран Европы (Германия, Австрия, Швейцария), США, Великобритании и стран постсоветского пространства. Установлено, что в законодательстве западноевропейских стран предмет доказывания в отдельной правовой норме не определяется, в США и Англии доказательственное право имеет признаки отдельной отрасли, чем и определяется специфика доказывания обстоятельств, характеризующих личность обвиняемого. В большинстве стран постсоветского пространства сохранена правовая традиция определения предмета доказывания в отдельной правовой норме с разной степенью конкретизации его элементов.

Процессуальный порядок доказывания обстоятельств, характеризующих личность (подозреваемого) обвиняемого, включает их собирание, проверку и оценку с помощью средств и методов, предусмотренных в УПК Украины. Доказывание обстоятельств, характеризующих личность обвиняемых (подозреваемых), которые обладают правовым иммунитетом, имеет специфику, определяющуюся особенностями субъекта уголовного правонарушения.

Подчеркнуто особое значение процессуальных гарантий невмешательства в личную жизнь при доказывании обстоятельств, характеризующих личность (подозреваемого) обвиняемого. Значительное внимание уделено правовым позициям Европейского суда по правам человека по этому вопросу.

В системе законодательных положений, которыми регламентированы условия и порядок применения мер пресечения, обстоятельства, характеризующие личность обвиняемого, связаны с целью применения меры

пресечения; рисками невыполнения подозреваемым, обвиняемым своих процессуальных обязанностей; основаниями применения меры пресечения; перечнем обстоятельств, которые оцениваются следственным судьей, судом при решении вопроса об избрании меры пресечения; требованиями к ходатайству следователя, прокурора о применении меры пресечения; обязанностями следственного судьи, суда во время рассмотрения ходатайства о применении меры пресечения.

При принятии решений о применении меры пресечения в виде содержания под стражей следственный судья, суд берут во внимание и учитывают обстоятельства, характеризующие личность (подозреваемого) обвиняемого, изложенные в п. 3–8 ч. 1 ст. 178 УПК Украины, а именно: возраст (несовершеннолетний, лицо пожилого возраста); состояние здоровья (хронические заболевания, инвалидность, нахождение на учете в наркологическом, психоневрологическом диспансере); характеристика, связи по месту жительства, продолжительность проживания в определенном месте; наличие семьи, несовершеннолетних детей, иждивенцев, состояние их здоровья; наличие постоянного места работы, характеристика, репутация по месту работы, учебы; сведения об имущественном состоянии; судимость.

Указаны обстоятельства, характеризующие личность (подозреваемого) обвиняемого и имеющие значение при применении меры пресечения в виде залога и определении ее размера: 1) имущественное и семейное положение подозреваемого, обвиняемого, другие данные о его личности (ч. 4 ст. 182 УПК Украины); 2) риски, предусмотренные ст. 177 УПК Украины.

При подготовке диссертации использованы материалы изучения 376 уголовных производств о преступлениях против жизни и здоровья, против половой свободы и неприкосновенности, против собственности, в сфере служебной деятельности, против общественного порядка и моральности, в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров, в том числе: совершенных несовершеннолетними, уголовные производства по применению принудительных мер медицинского характера относительно отдельной категории лиц; 145 постановлений и 127 приговоров суда за период 2013–2016 гг.; практика Европейского суда по правам человека; сводные данные социологического опроса 187 следователей органов внутренних дел (Национальной полиции) Киевской, Харьковской, Днепропетровской, Винницкой областей и города Киева; статистические и аналитические материалы МВД Украины, Генеральной прокуратуры Украины, Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, Государственной судебной администрации Украины; опыт работы автора в следственных подразделениях МВД Украины. Внесены предложения с целью усовершенствования норм УПК Украины в контексте предмета исследования.

Ключевые слова: личность обвиняемого, личность подозреваемого, обстоятельства, характеризующие личность обвиняемого (подозреваемого), предмет доказывания, меры пресечения, содержание под стражей, залог.

SUMMARY

Dmytro Kastarnov. Proving of circumstances that characterized an accused (suspect) person in the pretrial proceedings. – Manuscript.

Dissertation on Candidate of Law Degree in specialty 12.00.09 – criminal proceeding and criminalistics; forensic expertise; operational search activity. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2016.

This dissertation is concerning on questions of proving of circumstances that characterized an accused (suspect) person in the pretrial proceedings. The place of circumstances that characterized an accused (suspect) person in the fact in proof, their structure, content and connection with other fact in proof's elements have been defined. Foreign countries criminal procedure legislation has been studied. Procedural order of gathering, examination and appraisal of actual data on accused (suspect) person as well as proving peculiarities in the criminal proceedings related to juveniles and forced medical measures employment onto specific categories of people have been disclosed. The content and meaning of some circumstances for procedural decision-making to choose the protective enforcement measures in the form of confinement or have been specified.

Keywords: accused person, suspect person, circumstances that characterized an accused (suspect) person, fact in proof, protective enforcement measures, confinement, pawn.